

Notennou

Diwar-benn ar Gelted
koz, o istor
hag o sevenadur

*Dastumet hag urziet gant Meven Mor-
diern ha laket e brezoneg gant
Abherve*

EIL PENNAD

Ar Renerez, al lezennou hag ar Gevredigez

Penaoz e oa rannet ar poblou ? — Ar rouane. — O finvidigez
hag o galloud. — Ar rouanezed. — Renereien, senedou.
— Al lezennou. — Ar gwiriou, — An noblans. — Ar
gwerin. — Ar sklaved. — Ar wazoniez. — Galoud an
noblans keltiad. — An noblans hag ar gwerin keltiad
dindan mestroniez Rom. — Keriou ha keriadennou.

Mouladen savet gant ar *Pays Breton*

An Oriant

1912

Notennou

Diwar benn ar Gelted koz, o istor hag o sevenadur

*Dastumet hag urziet gant Meven Mor-
diern ha laket e brezoneg gant
Abhervé*

Notennou

Diwar-benn ar Gelted koz, o istor hag o sevenadur

*Dastumet hag urziet gant Meven Mor-
diern ha laket e brezoneg gant*

Abherve

EIL PENNAD

Ar Renerez, al lezennou hag ar Gevredigez

Penaoz e oa rannet ar poblou ? — Ar rouane. — O finvidigez
hag o galloud. — Ar rouanezed. — Renerien, senedou.
— Al lezennou. — Ar gwiriou, — An noblans. — Ar
gwerin. — Ar sklaved. — Ar wazoniez. — Galloud an
noblans keltiad. — An noblans hag ar gwerin keltiad
dindan mestroniez Rom. — Keriou ha keriadennou.

Mouladen savet gant ar *Pays Breton*

An Oriant

1912

Stagaduriou ouz pennad kenta an
« Notennou » :

« Eun damskeud eus istor ar Gelted
koz (1) »

FAJEN 26. — Da heul ar pennad di-war-benn ar Voged hag araok aloubidigez Galia gant Kezar, lakaat ar pez a zo aman war-lerc'h :

« War-dro an hevélep amzer, broad vrezelgar ar Vastarned, a oa o veva er c'hompezennou bras etre an Danuvios izela hag an Turas (Dniester), a oe kannet gant an Daked, pobl dhrakiad (thrace), ha kér c'hresian Olbia, e genou an Turas, a oe distrujet. »

1. Eul levrig 38 pajen moulet e ti Le Bayon, en Oriant, ennan skeudennou tennet eus leoriou an Ao. Salaün Reinach, *Guide illustré du musée de Saint-Germain en Laye* (Eggimann, leorier-embanner, e Pariz) ha *Bronzes figurés de la Gaule romaine* (Firmin-Didot).

PAJEN 27. — E dibenn ar pennad diwar-benn trec'hidigez Kelted menez Tauros gant an Daked, lemel ar geriou « pobl dhrakiad » a gloz ar pennad, ha lakaat kement-man :

« An douarou eus ar Bannonia e oa deut ar Voged da chom warnezo a oe di-dudet ha troet en eur gouelec'h. »

PAJEN 31. — « Qretanis, Pretanis ». Lakaat e traou ar bajen an noten-man : « Eus ar ger-ze e oa bet tennet an anopobl *Qretanii, Pretanii*, (unander *Qretanios, Pretanios*) a veze graet gant Iwerzoniz ha Breiziz eus ar poblou anvet Pikted gant ar Romaned. An nebeudig a anavezomp eus yez ar Bikted a ziskouez e oa henveloc'h ouz yez Breiziz eget ouz yez Iwerzoniz : da skouer, e lavarent *pennos* « penn » e lec'h lavaret *gennos* evel Iwerzoniz. »

PAJEN 38. — Staga ouz al leorlennadur (bibliografiez) al levriou hag an noten aman war-lerc'h :

« Robiou, *Histoire des Gaulois d'Orient*, Paris, 1866 ; — F. Stahelin, *Geschichte der kleinasiatischen Galater*, eil mouladur, Leipsiz, 1907.

Noten. — N'hon eus ket c'hoaz eul levr war istor ar Gelted koz en e bez, oc'h ober e vad, war eun dro, eus kement a gavomp diskleriet war o fenn e skridou an Henamzer hag eus an anaoudegeziou nevez gonezet ganimp da heul

furchadennou hag enklaskou all gouziek en hon amzer. Labour nevez-flamm Camille Jullian a zo dreist war veur a boent, nemet e ple gant Kelted Galia hepken, o lezel en devalijen kement a zell ouz Kelted broiou-all an Europ. Evit levr bet pell brudet Amédée Thierry (*Histoire des Gaulois*, 2 levr, dekvet mouladur, Paris, 1877), koz eo — e 1828 e oe moulet evit ar wech kenta, — diglok, hag o labeza anezan faziennou bras, dreist-oll er gevren e pleustr an oberour enni war yez ha gouen ar Gelte. Eul labour eo da adoher en e bez. »

EIL PENNAD.

Ar renerez, al lezennou hag ar Gevredigez (société)

Gwechall ar Vretoned a zente ouz rouane ; hizio ez int diframmet gant ar c'habalou ha netra ne zigor gwelloc'h hent d'hon domani war ar broadou dishual-ze eget o dizunaniezou ; a-vec'h ma 'n em unan diou pe daer foblad ouz ar c'henenebour, gant-se pep-hini a stourm e-unan penn hag an holl a vez trec'het.»

(Dioc'h Tacitus).

Kevren genta : penaoz e oa rannet ar poblou ?

Rannet e oa ar Gelted koz e meuriadou. *Teuta, toute, tota* (2) a veze graet eus eur meuriad e keltieg koz, hag ac'hane e teu hor ger « tud ». Bez' e oa meuriadou a bep ment : ar re vihana n'hellent ket pourchas en tu-hont da zeiz kant a vrezelourien. E-skoaz ar meuriadou bihan-ze, avat, e oa meuriadou bras a helle kas d'ar brezel dek mil, hanter-kant mil a dud, ouspen a-wechou. Ar meuriadou bras-se, pe bobla-

(2) *Teuta* e oa ar furm gosa, ha *tota* an nevesa.

dou, ne oa anezo neimet meuriadou bihan en em strollet goude unam o baniel ha dibab renerien hag eun ano kevredel. Bez' e oa eun tregont bennak eus ar meuriadou bras-se, pe bobladou, e-touez Breiziz er c'henta kantved goude H. Z. E-mesk Kelted Galia, da vare an impalaer roman Augustus, e nived tri-ugent anezo, e pep-hini, well-waz, pemp meuriad : unan galloudus-dreist ha pevar sujet da heman.

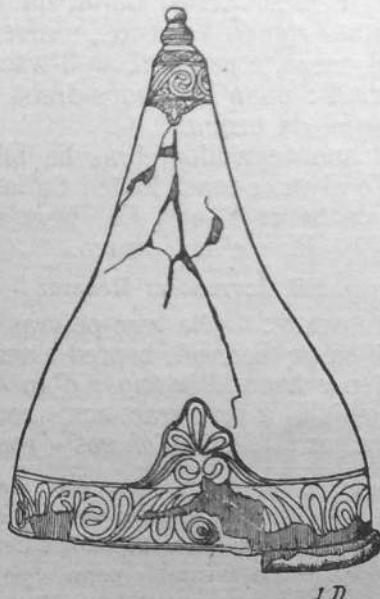
An noll veuriadou, bras ha bihan, a zave o niver, e-touez Kelted Galia, dam-dost da bevar c'hant. En Iwerzon e oa war-dro daou c'hant anezo.

Eil Gevren : ar Renerez

AR ROUANE. — Ne vern pe vrás pe vihan e oa ar meuriad, bepred e veze eur roue en e benn. *Rix* (*rigos d'an doareano genidik*) a veze graet eus « roue » e keltieg koz (1), ha *rigion* eus « rouante-

(1) Aet eo *rix* da *ri* e brezoneg koz. Ar ger-ze a gaver hizio c'hoaz en anoiou-badez evel *Riek* (a vije bet *Rigakos* e keltieg.). Ar geriou-all da lavaret « penn » pe « renner », er yezou brezonek, *roue* (kerneveg *ruy*, *ruif*, kambraeg *rhwyp*), *tiern* ha *brientin* (kambræg *brenin*) e oa e keltieg *rêmos* (Yesder *rêmi* « ar re genta », « primi » e latin, ano diou boblad keltiek, unan e Galia, eben e Breiz-Veur), *tiger-nos*, ha *brigantinos* ar furmou anezo.

lez ». Dlead ar rouane e oa ren hervez henvoaziou ar meuriad hag e ranke o beli tremen diouz aliou pennou ar meuriad. Dilennet e vezent gant an noblans ha diuzet (choisis) alies, hanval eo, en hevelep tiegez.

Tok houarn keltiad en arem kizellet /Berru, Bro-C'hall,

O veza ma renent war veuriadou bras pe vihan, e oa, da vihana, daou doare rouane : 1° Roue eur meuriad bihan, a veze graet anezan, e keltieg Iwerzon, *rix hep-tra-ken*, pe *rix-teutes* (diwezatoc'h

ri-tuaith). E keltieg an Douar-bras e veze graet anezan eun ano-all a zo bet troet gant ar Romaned er ger latin *regulus* « roueig » — 2° Roue eur meuriad bras, anvet en Iwerzon *roaireks* « penn bras » (diwezatoc'h *ruire*). Bez 'e oa en Iwerzon, pemp *roaireks*, pep-hini anezo o kaout dindan e veli eur bempveden eus an enezen.

Ouspen-ze e oa en Iwerzon, a-us da rouane ar meuriadou bras, eur rouemeur pe roue-dreist.

AR ROUE-MEUR. — Anvet e oa ar rouemeur, e keltieg Iwerzon, *rix roairekon* « roue ar rouane » (diwezatoc'h *ri-ruirech*). E keltieg an Douar-bras ar rouemeur a oa anvel, war a greder, *biturix* « roue ar bed », pe « *bepred roue* » (semper Augustus, gwez d'ar Romaned).

Kelteg an Douar-bras o deus anavezet, moarvad, an ano hag ar garg-ze war-dro ar pempvet hag ar pevare kantved kent H. Z Bez' e oa marteze en o fenn d'ar mare-ze eur galloud uhel unanet awalc'h, ha ze a dalvezas, emichans, da stabilded o folitikerez a-zia-vaez, d'o zrec'hiou er brezel, ha d'o gonidou-bro a zigouezas da heul. Klevet a reomp ano gant ar skrivagnerien roman eus ar *biturix* Ambikatus, en em astenne e veli war Geltia a-bez. Dindan e renadur, a reas berz eus ar c'henta gant puilh-dreist e oe an eostou, e kres-

kas kement poblans Keltia ma teuas re stank evit beza renet gant eur roue hepken ha ma oe an douarou gonezet re nebeut anezo evit he beva. Ambikatus, deut war an oad ha c'hoant d'ezan da zizamma e rouantelez diouz an dreist-niver-ze a dud, a fizias en e zaou ni, mibien e c'hoar, paotred yaouank ha her, o bleina war-zu broiou nevez. Tri c'hant mil a dud a yeas kuit war o lerc'h. Darn anezo, gant Belovêlos, a aloubas an Itali ; darn-all, gant Segovêlos, goude ober o hent en Illiri war gorfou maro ar vroiz trec'het, a ziazezas er Bannonia.

PINVIDIGEZ HA GALLOUD AR ROUANE.

— Miret eo bet d'eomp gant an istorien gresian ha roman ano ar roueed keltiad a zo savet a-bell dreist d'ar roueed-all, o c'hemprediz, dre o finvidigez hag o galloud. Etouez Kelted Galia e venegont ano :

Luernios, roue an Arverned, en IIe kantved kent H. Z., a zarnaoue brokus an aour d'ar varzed, a rae kelc'hia gant kaeliou eun dachennad, d'ezi en tu-hont da ziou leo tro, a vernie warni bevans ha beoliou leun a win, a gufere hag a vier, hag a roe d'ar bobl banveziou a bade meur a zervez ;

Bitnitos, mab Luernios. Ne oa ket kepken roue an Arverned, e veli en em astenne war Galia a-bez : sentet e veze

outan eus ar Mor-bras hag ar Pireneou betek ar Rênos (Rhin). Daou c'hant mil a dud ha bagadou diniver a goun-emgann (chas-emgann) a gerze dindan e arouezioù-brezel ;

Dêvikiakos, roue ar Suessioned, e derrou ar c'henta kantved kent H. Z. Holl bloblou ar Belgion (kevren hanter-noz Galia) a zente outan hag, ouspen-ze, darn eus poblou Breiz-Veur. E warler-c'hiad Galba, daoust n'en doa ket piaouet, d'e heul, e holl c'halloudegez, a oe dibabet gant ar Velged da ben-rener brezel a-enep Kezar e 57 kent H. Z. ;

e-mesk ar Vreiziz :

Kassivellaunos, ar galloudusa eus roueed kreisteiz Breiz-Veur, e 54 kent H. Z. Gant daou vil karr-emgann ez a da ziarben Kezar ha c'hoaz ne oa ar bagad-ze nemet eur rann dister eus e armead ;

Kunobelinos, e-pad an hanteren genta eus ar c'henta kantved goude H. Z. War greisteiz an enezen a-bez ec'h astenne e veli, eus eur mor d'egile. Kavet ez eus kalz a beziou moneiz, merket warno e ano. Kamulodunon (Colchester hizio) e oa e gêr-benn. Daou eus e vi-bien. Togodumnos « To doun » ha Karatakos « Karadek » en em vrudas o vrezelouz ar Romaned eus ar bloaz 43 d'ar bloaz 51. Ano Kunobelinos, aet diwezatoc'h da « Konvelen », a zo manet pell brudet e-touez ar Vreiziz ;

Prasutagos, roue an Ikened, e-kreiz ar c'henta kantved goude H. Z. Tenzoriou bras-divent en doa dastumet ha, war e varo, en dro d'ar bloaz 61, e kemer ras da getaer (cohéritier) gant e ziou verc'h an impalaer rôman Nero.

ROUANEZED. — Skrivagnerien Bro C'hres ha Rom a verk d'imp, gwech ha gwech-all, merc'hed e penn ar poblou keltiek, ha n'eus ket eno peadra d'hor lakaat souezet pa ouzomp en em gavas a wechou, etouez broadou hegad (1) an Hanter-noz, Kelted ha Germaned, brezelerezed. Setu aman ar rouanezed a venegont an ano anezo :

E-mesk Kelted an douar-bras, Onomaris, a c'hourc'hemeñne war ar Gelted a dreizas an Danuvios (**V^e** pe **IVe** kantved kent H. Z.) Pa oe bet gonezet dre an armou ar vro e kreisteiz ar ster-ze, e teuas da rouanez warni ; — e-kreiz ar Vreiziz, Boudika, intanvez Prasutagos ha rouanez an Ikened ; hi a rene an armead vrás a Vretoned a oe trec'het gant ar Romaned er bloavez 61 ; — Kartismandua, rouanez ar Vriganted er bloavez 51.

Diwar danevellou bloaziek Iwerzon, laket marteze dre skrid evit ar wech

(1) *Hegad, kadel, kadek* (e brezoneg koz *kadol, kadok*), *brezelgar*, a dalv kement ha « belliqueux » e galleg.

kenta war-dro ar **V^e** kantved goude H. Z., e welomp e renas war ar vro-ze, er **IVe** kantved kent H. Z., eur rouanez a anvont Macha Mongruadh « Macha Moue-ruz ». Laket he defe sevel krenvlec'h Emania, a oe brudet diwezatoc'h evel chomlec'h roueed an Uladed.

RENERIEN, SENEDOU. — Galloud-dreist roueed a oe hag an droug-impli a reas, emichans, darn anezo eus ar galloud-ze a zihunas aon hag oaz an noblans. Wardro kreiz ar c'henta kantved kent H.Z., e-touez Kelted Galia, an darnvulia eus ar roueed a oa bet laket en o lec'h penrenerien dilennet evit eur bloaz gant an dudjentil. Ar poblou a oa peurliesa en o fenn daou eus ar renerien-ze : eur pen-reizer anvet *vergobretos* (2) hag eur pen-vrezelour. Dilennet e veze heman gant an arme, pa veze brezel.

Diuzet e veze ar *vergobretos* en nevezamzer gant an uhelidi (an noblans) en eul lec'h sakr ; aotreet e veze d'ezan e aotrouiez gant ar pen-rener o tont a garg, ouz e eila pennou ar meuriadou hag ar veleien. Ar *vergobretos* en devoa

(2) *Vergobretos* a zo ouz e ober daou c'her : *vergo*, deuet da veza *guerg* « efendus », e hen-vrezoneg, ha *bretos* a zo tennet marteze eus ar ger *breta*, *brita*, aet da *berth* « barn » en iwerzoneg. Hor ger *breud*, en iwerzoneg *brath*, e oa *bratus* ar furm anezan e keltieg.

holl veli eur roue : eur barnour-meur a oa anezan gant ar gwir a vuhez hag a varo. Evez bras a oa bet laket avat da viret outan da vont da zireiz-vrezelour pe da alouber : 1° ne bade e garg nemet eur bloavez ; — 2° e keit-se n'helle ket kerzet e penn an arme a veze fiziet ar renadur anezi etre daouarn pennou-all ; — 3° n'helle ket mont er-maez eus harzou ar meuriad.

Ouspen-ze, evit kefrediou a-bouez, evel diskleria ar brezel, ober ar peuc'h, sevel eun emglev-keveria, ar *vergobretos* n'helle ober man anez kuzul pennou ar meuriad hag ar pez o deus ar Romaned anvet *senatus*, ar sened.

Senedourien ar C'halianed n'oa ket anezo, evel senedourien ar Romaned, tud koz, en em dennet eus trevel ar vuhez, atao dare d'en em **voda** da rei ali. Eur vodadeg a vare da vare ne oant ken, gwirhenvel eo, etre pennou ar c'heriadennou. Pep senedour, moarvad, a oa anezan eur c'hantenour, da lavaret eo penn eur bagad a gant den, a vese hag a varne en o c'heriadenn, e mare ar peuc'h, hag a vleine, er brezel, war an emganlec'h, o vervel ganto pa veze red.

Rannet e oa Kelted an Azi-Vihana e ter folblad ha pep-hini eus ar pobladou e peder c'hevrennad. E penn pep kevrennad e oa eur roue, eur barnour, eur pen-vrezelour ha daou is-penvrezelour.

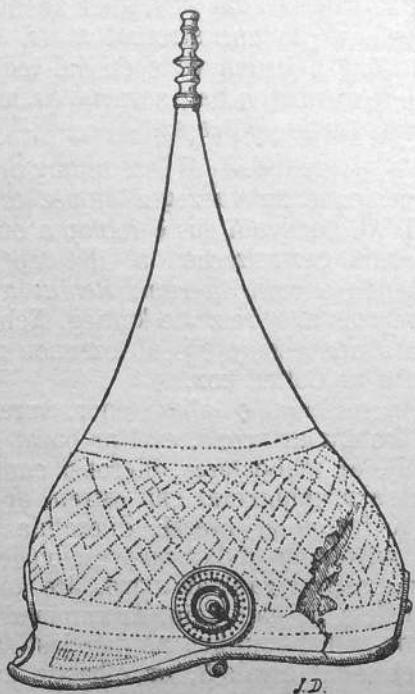
Aziouto hag oc'h ober evel daou gevretre an ter folblad e oa : 1° eur c'huzulmeur savet diwar kevredad an daouzek roue ; — 2° eur strollad a dri c'hang barnour a 'n em vode en eul lec'h anvet *Drunemeton* hag a varne ar breujou savet diwar vuntrerez.

AL LEZENNOU.— Al lezenn hag ar c'hiz a reolenne ar vuezegez etouez ar Gelted. An darnvia eus o fooblou a oa ganto eur ger-reizadur a dremene dre c'henou a rum da rum. *Rektus* a veze graet eus ar « reiz » e keltieg. Nebeut a dra a anavezomp eus al lezennou a reizzenne ar Gelted koz.

An torfedou o labeza enor, surentez, pe frankiz ar vroad, evel ar barat (treisoni), ar mahomerez, laeronsi eun tenzor sakr, muntrerez eun estren, ar grevusa faziou er brezel, dilerc'hia d'en em gavout er vodadenn-vrezelourien, a veze kastizet gant ar maro, dre an tan peurliesa ha gant Jain. Ar rummad torfedou-ze hep-mui-ken pe damdost, a oa fiziet, anat awalc'h, ar c'hastiz anezo er benrenerien.

An avoultriez (hini ar wreg) hag al laeronsi edo iveau ar c'hiz o c'hastiza gant ar maro, nemet n'o deveze ket peurliesa ar benrenerien da emellout er sort traou a zelle ouz gwitibunan, d'an neb a veze bet gaouiet da denna kastiz evito. Evel-se iveau, pa veze bet lazet eun den pe

zen, e oa aotreet ha dleet d'e gerent nesa kas (klask) dre bep hent laza ar

Tok houarn keltiad en arem kizellet
(Gorge-Meillet, Bro-C'hall)

muntrer : lezen·ar «c'hrog-evit-krog» an hini eo, a gaved en holl boblou koz an Europ, ha pa ne ve ken.

Eun habaskadur a oa d'al lezen-ze : ar muntrer a helle mirout e vuhez ma

asante kerent an hini lazet kaout digant an treuzvarc'had, da lavarout eo eur gen-dalvoudegez bennak (e chatal, arrebeuri, aour), laket gant ar c'hiz, ha pouezus pe pouezusoc'h dioc'h renk ha stad an hini lazet. *Dirêia* (1), eur ger tarzet eus *diros* « gwirion », e oa ano an treuzvarc'had e-touez Kelted Breiz-Veur hag Iwerzon.

An neb a laze eur c'har, unan eus e dud nemet eur bugel d'ezan e vije, a veze forbannet ha laket an hu warnan : an holl a helle e laza hep mont war var da baea an *dirêia*. En hevelep doare, neb a bake eul laer e gwall-ober hag e laze, n'en doa man da baea da gerent an hini lazet. Lezennou damhenvel o deus renet en holl boblou an Henamzer.

O veza n'int ket bet skrivet, lezennou ar Gelted koz n'int ket deut betek en-nomp. Eun damskeud a hellomp kaout anezo diwar lezennou Iwerzoniz ha Kambréiz, a oe laket dre skrid etre ar V^et hag an XII^et kantved goude H. Z. Ar spered koz o deus miret mat awalc'h, ha n'o deus ket pleget nemeur d'ar reiz roman na d'ar reiz kristen. Evel labour-sperred, n'eus netra, moarvat, en tu-hont d'ezo da uhel-vruda Kelted ar Gren-amzer. Dreist-oll lezennou Kambréiz a zo

(1) *Dirêia* a zo deut da veza *dire* en iwerzoneg ha *dirwy* e kambraeg.

trec'h a bell da lezennou poblou-all an Europ er mare-ze. « Diskouez splan a reont eur spered rik ha lemm kenan ha tuet mat-tre d'ar poellad filozofel. » (J. Loth).

AR GWIRIOU. — Leveou poblou Galia, er c'henta kantved kent H.Z. a oa pourchaset dre wiriou a bep doare, tailhou, aneriou, hag all, a boueze dreist-oll war ar gwerin (ar bilen). Treiz-wiriou a veze gant ar steriou hag an henchou. Aotreou mont ha dont pounner awalc'h a oa laket, e porziou Mor-Breiz, war an trokadennou gant enez Vreiz. Da gredi eo e veze al leveou dastumet evel-se, laket da viret e stad vat mogeriou ar c'hrenvlec'hiou, an henchou hag ar ponchou, da baea ar gargidi, da c'hopra ar c'hopr-soudarded, da ober armou.

III^{er} Kevren: Penaoz e oa stumm ar Gevredigez

Ar Gevredigez keltiek a heller ranna dre vras e diou ben-gevrennad-tud : 1° ar vrientinien (1) (pe an noblans); — 2° ar gwerin (2). An noblans a oa ouz hec'h ober ar berc'hened vras war douarou ha

(1) *Brientinien*, e hen-vrezoneg *brientinion*, eo ar ger brezonek reiz da lavaret « noblans, tudjentil. »

(2) *Gwerin*, e kren-vrezoneg, a dalv da lavaret ar bobl izel, ar *gumun*, « la plèbe » e galleg.

chatal, en o zouez ar roueed ; ar gwerin a oa anezan dreist-oll kouerien diwar ar maez ha micherourien bouc'hiou pe geriou. An noblans e oa ar rouessa, nemet he devoa diouti hec'h-unan ar binvidigez hag ar sked a heuilh brud an armou. Ar gwerin e oa ar stanka, nemet ne oa anezan peurliesa nemet tud dizesk ha gouez, brevet gant labouriou garo, ha red da galz anezo, evit gallout beva, mont da hanter-sklaved dindan beli ar re vrás. Displeget e vez, e dibenn ar pennad-man hag er pennadou war e lerc'h, petra a zo red da eüna en damskeud kenta-man.

AN NOBLANS. — Bez ' e oa e-touez ar Gelted meur a rummal brientinien pe dudjentil. Er c'henta kantved kent H.Z., e Galia hag e-touez ar Vretoned, e vez ano a noblans, uhel-noblans, hag uhel-noblans-dreist. Diwezatoc'h, en Iwerzon, al lezennou a zesrevet betek c'houec'h doare tudjentil (*aire*) a heller ranna dre vras etre daou rummad : ar re o devez gwizien hag ar re n'o devez ket. Ar rummad kenta hepken a oa sellet evel ar wir noblans (*vlatis*, aet diwezatoc'h da *flaith* (3)). Noblans an eil rummad, anvet en iwerzoneg *bo-aire* « noblans saoud », a oa eur sort noblans izel, han-

(3) E brezoneg, *vlatis* a zo deuet da veza glad « madou », « danvez ».

ter-hent etre ar wir noblans hag an dud frank.

An noblans keltiad, evel kement noblans a zo, a rae stad eus he renk hag eus he gouen, e tenne an orin anezi pe eus brezelourien brudet en istor pe eus doueed pe hanter-zoueed. N'oa ket koulskoude peurzerret ouz tud ar stادou izel : digemer a veze enni diwar ar binvidigez, ar gadarnded hag an tao-liou-kaer. Gwelet a reomp, e-touez Kel-tec Galia, er c'henta kantved kent H.Z., eun den a lignez izel, Viridomaros, o tont keit-ha-keit gant ar re uhela en e vro : anvet e oe da genpenrener an armead vrás savet, er bloaz 52, ouz ar Romaned.

AR GWERIN. — Ar gwerin a oa ouz e furni a bep sort danveziou. Kavet e veze ennan tud en o frankiz ha douarou en o c'herz, tud frank hep douarou, ha tud red d'ezo, da c'halloout beva, yeoa o frankiz kalz pe nebeut. A bep sort micherourien a oa ennan : marc'hadourien, bageerien, soudarded, sorserien ha medisined, telenerien ha barzed, gofed, teuzerien-arem, orfeberien ha kizellerien war vetalou, staenerien, prigwere-rien (amailherien), gwererien, poderien, kilvizien, karrerien, gwiaderien ha liverien, kemenerien, kivijerien, kereon, mengleuzierien hag aoure-rien, labourerien-douar, mesaerien, koa-

derien, glaouerien, rousinerien, hag all.

Eur c'halz eus an dud-ze n'oa ket reu-zeudik o stad : bez ' e oa pinvidien e-touez ar varc'hadourien, kouerien bin-vidik a oa iveau. Rummadou micherou-rien, evel ar vicherourien war vetalou, dreist-oll ar c'hofed, a veze graet stad vrás anezo ; gwiriou o devoa diouto o-unan. Mar doa kalz eus an dud a vicher-ze gopraet gant an dudjentil pe gant tud pinvidik e labourent evito, re-all a veve diliam en o roll. C'hoaz muioc'h a rum-madou-tud a oa er gwerin eget en noblans.

Diweza renk ar gwerin ne oa ouz hec'h ober nemet kantredi hep ti nag aoz : torfedourien dindan dec'h rak lezen o broad, tud bet harluet diouz o meuriad da heul eur gwall-ober grevus bennak, pe o tec'hel rak kasoni ha droukrans eun tiegez galloudek, dleourien dic'hal-lout da baea, tud rivinet gant ar breze-liou etre broiz a veze bepred stank bras an niver anezo er broiou keltiek e lec'h ne veze bloaz ebet divrezel.

AR SKLAVED. — Prizonerien-vrezel e oant evit ar peurvuia. Lakaet e vezent da bep sort labouriou : trouc'ha koad, mesa loened, servija ouz taol, heuilh o mistri war ar bodadlec'h, e beaj pe er brezel. Eul labour kalet, ar mala greun, a veze fiziet alies er sklavezed. Da vo-neiz e talvezent iveau. E Galia, en IIe

kantved kent H. Z., o veza m'oa dibaot ha ker ar gwin, e roe tudjentil a-weschou eur sklav evit eun « anforennad » win.

Meur a ano a raed eus ar sklaved e keltieg : *kaptos*, *kaktos* (deut da veza «kaez», «kez» en hor yez), *kimbitos* (1), *skalos*, *mogus*. Ar ger-bihanaat diwar heman, *moguillois*, a vez distaget ha skrivet ganimp hizio « mevel ».

IV^{et} Kevren : Gwazoniez

Eur marc'had eo ar wazoniez, e c'honit drezan an den gwan, paour ha dizarm, gwarez ar brezelour pinvidik, krenv hag iskuit en eskemm eus servijou-zo, divizet en arôk.

Da genta, e-mesk ar Gelted evel etouez an Europeïz-all, e oa an douar tra disrann ar meuriad. Pep bloaz e tar-naoue ar renerien ar parkou etre an tiegeziou ha kevrennet e veze, en hevelep doare, an trevad etre holl izili ar meuriad. Ar chatal hag an anneze, hag i hepken, e oa ar madou a helle pep-hini kaout war e ano en amzer-ze. Gant-se, pa n'helle ar pen-rener keltiad rei douar d'e wizien, e roe d'ezo chatal. Er c'hen-ta kantved kent H. Z. mar deo bepred.

(1) *Kimbitos*, e keltieg Iwerzon, a veze graet eus ar prisoner-brezel a dalveze da voneiz.

moarvat, ar meuriad perc'henn war an douar dioc'h reiz, ez eo piaouet ar barr, e fed, gant hiniennou hag ar c'hevrenna-douar a vare da vare a zo aet ermaez a c'hiz hogozik e pep lec'h. An dijentil, e-touez Kelted Galia evel diwezatoc'h e-mesk Kelted Iwerzon, a zo deuet da veza eur perc'henn war douarou n'en deus leve ebet da baea evito. Darn eus an douarou-ze a vez gonezet dindanant gant e zerved pe eroboblien (2), eun darn-all a feurin da gomananterien. Daoust d'an holl gemmadennou-ze, roïdigez ar chatal a zo manet furm boazeta ar marc'had a zav ar wazoniez diwar-nan. Kement-se a gemm a zo etre ar wazoniez keltiek hag ar wazoniez a weler o ren er Gren-Amzer.

GWIZIEN. — Daou rummad gwizien a anavezer e-touez ar Gelted : 1° ar gwaz distag ; — 2° ar gwaz-stag (3).

En Iwerzon ar gwaz-distag eo an hini en deus graet eur marc'had gant eur

(2) *Eroboblien*, e brezoneg koz *eroboblion*, eo ar ger reiz da lavaret « les attachés à la glèbe. »

(3) *Suviros* « den mat » e oa, hep mar, unan eus an anoiou a read en Iwerzon eus an den en e frankiz pe eus ar gwaz-distag, ha *duviros* « den fall » eus ar gwaz-stag. Ar geriou-ze a zo aet diwezatoc'h, en iwer-zoneg, da *soer* ha *doer*.

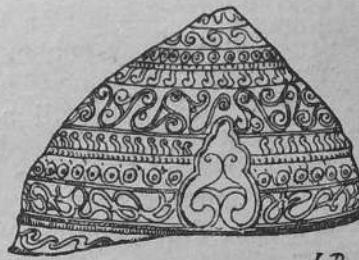
penn ha bet digantan chatal ; mar say ennan dic'hoant d'e varc'had, e c'hell o daskori hag, ouz hen ober, e teu diliamm diouz pep stagidigez. — Ar gwaz-stag, en enep, n'hell en em ziliamma nemet daskori a rafe daou gement.

An dijentil a dlee rei d'e waz gwarez ha skoazell ; ar gwaz, en distro, a oa sujet da zleadou evel : 1° paea eul leve ; — 2° aoza pe zevel ti ar penn ; — 3° medi e ed ; — 4° rei d'ezan skoazel e vrec'h ma tigouezje brezel.

Unan eus an anoiou a read eus ar gwaz-stag e keltieg koz e oa *ambaxtos* pe *ambaktos* « an hini a ra en-dro da ». Troet eo bet alies ar ger-ze e servus gant ar Romaned. Dishenvel diouz eur sklav e oa koulskoude an *ambaktos* dre ma oa eur c'hadoù, kensort ha kenvrezeliad d'e vestr. Galloud-brezel ar pen-nou a veze dreist-oll diouz niver o ambakte.

E dibenn ar c'henta kantved eus hon oadvez e oa bet enez Vreiz, evit ar rann-vuia, aloubet gant ar Romaned. Ar reman, dioc'h o boaz, a reas d'ar Gelted dilezel boazamant ar brezel hag en em rei d'al labour-douar. An ambakte, kensorted-vrezel ar penn, a zeuas da veza e vevelien-arat : *ambaktos a zo aet, e kambraeg, da amaeth* « labourer-douar. »

GALLOUDEGEZ AN NOBLANS KELTIAD. — O finvidigez ha niver bras o gwizien a dalveze d'ar vrintinien (tudjentil) uhel keltiad eur c'halloudegez dispar. E 52 kent H. Z. eun dijentil a C'halia, Luk-terios, a oa en e wazelez eur gêr a-bez, Uxellodunon, bras awalc'h da rei bod da gant ha kant a vrezelourien. Kosgor eun dijentil uhel eus ar vro-ze, gant e flec'h, e vleinerien-girri, e zougerien-skouedou pe gwafiou, e c'hoibr-soudarded, e varzed hag e furlukined, a veze anezan, hep mar, eur strollad souezus a dud.

Tok houarn keltiad, kouevr hag aour kizellet
(Amfreville, Bro-C'hall)

Derc'hel a raent dindan o dourn peur-liësa ar reizerien hag al lezennou. E 58 kent H. Z. eun dijentil anvet Orgetorix, en doa klasket sevel da roue, eun torfed hennez hag a oa ar maro ouz e c'hortoz ; en em gavout a reas dirak ar varnerien gantan e dud hag e ambakte, dek mil

anezo, hag, ouz e heul, engroez e wizien hag e zleourien. Ar varnerien spontet e zisklerias didamall.

Ar gwerin, evitan da veza hep gwir-emren ebet (nemet er brezel pa zilenne e benn-brezel), a dize awechou ober d'an noblans, ha hi galloudek, plega d'e youl, pa c'hoarveze darvoudou a bouez ha pa gave eur bleiner. E 52 kent H. Z. etouez an Arverned, Verkingetorix a oe anvet roue gant ar gwerin, kaer he devoe stourm an noblans, he doa graet barn d'ar maro e dad Keltilos 'vel trac'hoantek d'ar rouelez.

E 54 kent H. Z., e-touez ar Vellovaked, unan eus galloudusa poblou ar *Belgion* (steren Galia), ar sened hag an darnvua eus an dudjentil a venne paouez ar brezel ouz ar Romaned. Unan eus ar pennou kenta, Korreos e ano, a venne derc'hel gantan : skoazellat gant ar gwerin e reas d'ar sened ha d'an noblans plega.

En Iwerzon, er c'henta kantved goude H. Z., e c'hoarvezas eun dra grevusoc'h c'hoaz : brevet gant samm ar gwiriou ha kaset d'ar par pella gant dislealded ha mahomerez an noblans, ar gwerin en em zavas, a lazas an darnvua eus e waskerien, a reas d'ar re-all klask repu e-touez ar Vreiziz hag a zavas war an tron eur roue diouz e ziviz, Cairpre Cenn-chaitt (Cairpre Penn-kaz).

Vet Kevren : an noblans hag ar gwerin kel-tiad dindan mestroniez Rom

AN NOBLANS DINDAN MESTRONIEZ ROM.
— War an Douar-bras hag e Breiz-Veur, da heul alouberez ar Romaned, e oe red d'an dudjentil keltiad en em glevet, beva e peoc'h an eil gant egile ha paea gwiriou pounnerik awechou. Lezet e oe ganto, avat, o douarou, o madou hag ar pep brasa eus o aotroniez, nemet reizen-net ha reolennet e oe houman. Kezar, avec'h m'en devoe aloubet Galia, a zone-zonas gwir ar vourc'hizelez roman d'eun niver a Gelted eus ar vro-ze, a bourvezas anezo a enoriou, a ditrou hag a gar-gou hag a reas da veur a hini anezo dont da zenedourien Rom. An impalaered a heuilhas ar skouer-ze hag, evel ne gasent nemet nemeur a gargidi er provinsou⁽¹⁾, tudjentil keltiad, deut da vourc'hizien, senebourien, reizerien Rom, da renerien provinsou awechou zoken, eo a rene di-war o c'houst ar poblou keltiek sujet.

Ar peadra, arc'hant pe skiant, a oa
(1) E Galia a-bez, a oa eun tam mat brasoc'h eget ne deo Bro-C'hall breman, n'oa uhela a oa anezo gouarnerien ar provinsou pe « kannaded an impalaer » (legati Augusti e latin), hag ar verourien karget da evesaat ouz dastumerez ar gwiriou (procuratores Augusti e ano).

bet implijet dreist-oll gant an noblans, e mare o frankiz, da vrezeli pe da geveria kenetrezo, a oe lakaet ganto hiviziken da c'honit douar, da wellaat stad o broad ha da gaeraat he c'heriou. Diwar dibenn ar c'henta kantved goude H. Z. e veze penlec'h pep broad eur gêr henvel awalc'h ouz Rom, gantan e ruiou pavezet evelti, e demplou e maen-benevez hag e marbr, e volziou-enor, e gibellec'hiou, e feunteuniou, e c'hoaridiou hag e gelc'hvaou (amphithéâtres). Savet e veze an holl labouriou-ze gant ijinerien ha saverien-tiez gresian pe roman, pe diskiblel d'ar C'hresianed ha d'ar Romaned, galvet ha gopraet gant ar benreizerien hag ar senedourien geltiad.

Renadur eur vroad keltiad dindan aotroniez ar Romaned a oa ouz e ober eur sened (*curia* e latin) savet diwar perc'henned penna ar vro, eur reizer-meur (*praetor* er c'henta kantved goude H.Z., *defensor* er IV^{er} kantved) pe pevar penreizer skoaziet gant eun tenzorer (*quaestori*, en e garg ren kef dispignou kér).

Ouspenn ar renadur-ze a zelle ouz pep broad, e oa e Galia ar pez a anved *consilium Galliarum*, kuzul kevredelez Galia, ouz e ober tri-ugent kannad, a rae pep-hini anezo evit unan eus broadou Galia. Ar c'huzul-ze, ennan ar pep uheila eus an noblans, a 'n em vode e Lugudunon, e kember ar steriou Arar (Saône)

ha Rotanos (Rhône) : desvarn a rae obrou ar renerien provinsou, o sevel rebechou pe prosezou ouz ar re en dije da glemm outo, hag e kase d'an impalaer mennadou ar bobl.

Dindan eun hevelep renadur, galloudegez an noblans, e kevrennou Keltia bet staget ouz an impalaerez roman, ne reas nemet kreski. Ar c'henkiziou ec'hon ha brao-dispar, leun a labouriou kaer, kolonennou, maen-leuriou marellet, delouennou, taolennou, hag all, a oa bet savet evit an darnvia en II^{er}, III^{er}, IV^{er} kantved goude H. Z. hag e kaver an dismantrou anezo bep kammed war an Douar-bras hag e Breiz-Veur, a desteni pegen pinvidik ha largentezus e oa deut perc'henned vrás ar broiou-ze. « Ar binvidien, » eme mab an impalaer galian Postumus (III^{er} kantved), « a zo evel ar roueed hag ar broadou : steriou ha meneziou a fell d'ezo da harzou war o domani. Ar pez a veve eur boblad-tud a zo aet da beurvan-chatal eur mestr en e benn e-unan. »

E Galia, er IV^{er} kantved, e oad deut betek sellet ouz eun domani a 1.000 *are-pennis* (2) evel bihanik. Ar Galian Ausoniis, reizer an impalaered ha senedour ar bobl roman, a biaoue douarou

(2) *Areppinis*, muzul-gorread ar Geltaid, a dalveze 12 ar $\frac{1}{2}$.

ec'hon e bro Vurdigala, e bro ar Vastened, er Santonika⁽³⁾ hag er Piktovon⁽⁴⁾. Eur Galian-all, Paulinus, a yeas diwezatoc'h da eskob Nola, a oa perc'henn war domaniou ken ec'hon ken e vezent anvet, er vro, *regna Paulini* « Rouanteleziou Paulinus. »

AR GWERIN DIN DAN MESTRONIEZ AR ROMANED. — Alouberez ar Romaned, o rei termen d'ar brezeliou a-ziabarz hag o tigas er vro micheriou nevez, a reas da genta ouz gwellaat muioc'h pe nebeutoc'h bividigez ar gwerin. An ijinerez, ar c'hemwerz hag al labour-douar, a rae berz c'hoaz diwar amzer ar frankiz, a luskas war-rôk, eur marz ! E-skeud ar « peoc'h roman » (*pax romana*), ar « surrenteze roman » (*securitas populi romani*), ar « wenvidigez roman (*felicitas populi romani*)», gwez da skrivagnerien an amzer-ze, ar vicherourien hag ar varc'hadourien a binvidikaas, al labourenn a c'honezas da zouar-ed ar c'hoadou hag a zizec'has ar geuniou, e-keit ma kave dreistniver gwerin didra ar c'heriou hag ar maeziou bara a-buill er c'hampou, dre zerviji, darn anezo el lejionou, darn-all en armeou-skoazel. Di-

(3) Bro ar Santoned, pobl geltiek. *Santonika* a zo aet da *Saintonge* e galleg.

(4) Bro ar Biktoned, aet da *Boitou*, e galleg.

wez e oe d'an amzer evurus-se war-dro 180 goude H. Z. Neuze e stag an impalaered roman, dirouestl he buhez betek-hen, da wanaat ha d'en em ranna, e-keit ma kresk en he diavaez galloud ar C'hermaned. E-touez ar skoilhou anave-

Breizad en e zav war e garr-emgann
(diner roman)

zet a oe kirieg da zienez ar gwerin er III^{er} hag IV^{er} kantved, e c'hellomp me-nega :

1° Rendaelou ar politikerez hag an dirollerez a zavas da heul en armeou ; — 2° ar gwiriou o pounneraat hag e pouezas ar gwaskerez anezo dreist-oll war an dudigou ; — 3° ar berc'henned vras o kreski : diberc'henna hag aloubi a rejont tam-ha-tam an domaniou bihan ; da heul, ez eas da get an dud en o frankiz hag e kreskas ar sklaved ; — 4° ijinerez tud en o frankiz kaset da netra, rivinet ma oe gant ijinerez ar sklaved ; — 5° diwar ren an impalaer Diokletianus, ni-ver ar gargidi o vont war astenn dalc'h-mat ken ma teuas treec'h war hini ar su-jidi ; — 6° argadenmou drastus ar C'hermaned: diwar an II^{er} kantved hag e-pad

an III^{et} hag ar IV^{et}, e torrjont meur a wech al linennou difennerez a-hed ar Rênos hag an Danuvios. War eun dro gant ar C'hermaned e reas, e Breiz-Veur, argadennou ken kriz ha ken kriz an Iwerzoniz hag ar Bikted, Bretoned diliamm an Hanter-noz ; — 7° ar C'hermaned hag ar Slaved o tont dre gaer pe dre heg en armeou roman gwanaet : digemer o servij a oe ranket ober, gwa d'ar Gelted di-dra ; — 8° ar riblerez oc'h en em astenn da heul an holl walennou-ze.

Neuze, hogozik e pep lec'h, e Breiz-Veur, e Galia hag e lec'hiou-all, e weljod ar beorien, an disheridi, oc'h en em zevel ouz o gwaskerien, o vuntra ar binvidien hag ar gargidi, o tan-gwala ar c'henkiziou skignet aman hag a-hont war ar maez, o vont da riblerien hag oc'h en em unani a-wechou gant bandennadou Germaned da wasta keriou. E Galia, er III^{et} kantved, emzav ar gouerien, laket en gouez gant mahomerez an dastumieren-wiriou, a oe kriz kenan. Rei a raent d'o emzav, int-i o-unan, an ano a « Bagaudia », moarvat eus ar ger keltiek *baga* « engann » ha « youc'hadeg ».

— « O » —

VI^{et} Kevren : Bodadou-tud

Daou sort a oa anezo :

1° Ar geriadenn divoger, o veva enni dreist-oll labourerien-douar ;

2° Ar gêr vogeriet, o veva enni dreist-oll micherourien ha marc'hadourien.

Unan eus anoiou ar geriadenn divoger e oa, war a greder, *treba*, a gavomp eun eno diwarnan e *Kontrebia*, kêr geltiad eus ar Spagn kemeret gant ar Romaned er bloaz 181 kent H.Z. *Treba* a zo deut da veza *trev* pe *tre* en hor yez. E-lec'h *treba*, a veze implijet e Breiz-Veur hag Iwerzon, e lavared marteze *trebon* e korniou-zo eus an *Douar-bras* ; amprestet eo bet, er c'hantvedou kent donedigez H. Z., gant ar C'hermaned a zistagas anezan *thorpon*. Ac'hane e teu ar saosneg *thorp* hag an almaneg *dorf* « keraden ». Ar vrouc'h pe geriadenn vrás, mogeriet pe divoger, a read anezi marteze *duron* e keltieg.

Unan eus anoiou keltiek ar gêr vogeriet e oa *dunon* (1) ; amprestet eo bet

(1) *Dunon* (*dunos* en Iwerzon) a zo deuet da veza en iwerzoneg *dun* « ti-meur ha krenv eur rener », ha *din* (liesder *dinou*) « kastel, krenvlec'h » e brezoneg. Beo eo c'hoaz ar ger-ze en hor bro en anoiou-lec'hiou evel Dinan « ar C'hastelig ». Eur ger diwar *din*, *dinas* (liesder *dinasted*) a oa ives gwehall e brezoneg, **hag a dal** veze kement ha « palez ».

an ano-ze iveau gant ar C'hermaned ha deut da veza *town* e saosneg. Keriou mojeriet Kelted Galia a oa mentet bras darn anezo : Bibrakt, da skouer, a oa pemp kilometr tro ha 135 hektar lec'hed. Tiez keriz ne c'holoent nemet eur rann vihan eus al lec'hed vrás-se ; ar peur-rest a oa dindan douarou-ven, e lec'h e veze dalc'het ar bodadegou hag e teue d'en em repui, er brezel, ar bobl a-zivar-dro gant o chatal hag o annezez. Sevel a raent warno, da verr-amzer, tiez prenn ha soul.

Skridou ar Romaned hag ar C'hresianed o deus lezet d'imp anoiou meur a gant lec'h annezet gant ar Gelted : keriou, bourc'hiou mojeriet, kestel, lec'hiet er broiou a oe en o dalc'h : enez Vreiz, Galia, ar Spagn, an Itali-Uhela, kreiz ha reter an Europ, an Azi-Vihana. E-touez ar bourc'hiou hag ar c'heriou mojeriet e teu ganto an aliesa an ano anezo, ken da heul ar roll o deus dalc'het e politikerez an Europ, ken dre m'o deus tizet eur barr uhel er c'hemwerz pe en ijinerez er maread kelt-roman dreistoll, e vez meneg ganeomp eus :

En Itali, *Mediolanon* (Milan), *Verona* (Veronn) ha *Bononia* (Bologn), ne reas an dalvoudegez anezo nemet kreski dindan aotroniez Rom ; — er Spagn, *Interkatia*, *Segobriga* (Segorb), a deuas da veza, er c'henta kantved goude H. Z.,

kerbenn Keltiberia ; *Bilbilis*, e oa enni, d'ar c'hous-se, gofil armou ha benviou houarn brudet ; *Kastulo*, kér mojeriet hag anvek (brudet), e kemeras Hannibal gwreg enni ; *Numantia*, kér vihan a dennas war hec'h ano eur c'hlod (2) (gloar) divarvel dre an eneberez kalonek a reas ouz ar Romaned an dud anezo, a oa unan eus ar pevar meuriad rannek etrezo pobl geltiek ar Belandoned ; — e loden keltiek-ha-ligurek Galia, *Vienna* (Vienne), *Arelati* (Arles), *Tolosa* (Toulouse), *Narbo* (Narbonne), *Nemossos* (Nîmes), bourc'hiou a bouez dindan aotroniez ar Gelted, keriou bras e-pad ar maread-amzer kelt-ha-roman ; *Genava* (Genève) ha *Kularo* (Grenoble), keriaden-nou keltiek deut da geriou er pennad amzer war-lerc'h ; — er wir C'halia, er kantved kent H. Z., *Vesontio* (Besançon), *Gergovia*, *Avarikon* (Bourges), « brava ker Galia », *Bibrakt*, kér vogeriet ha labourus, *Alesia*, kér kollet ganti ar renk kenta, beo c'hoaz he brud en

(1) *Klod* « gloar » a zo eur ger kren-vrezonek a vije mat implija a-nevez, da vihana el lennegez uhel, rak keltiek-rik eo. Ar furmou koz anezan e oa *klut* e hen-vrezoneg, ha *kluto* e keltieg, en anoiou-tud evel *Klutogenos* « mab ar c'hlaoar », *Klutorix* « ar roue brudet », ha *Klutovalos*, aet diwezatoc'h da *Klutgen*, *Klotri* ha *Kluttual*, *Klotual*, e brezoneg.

envor ar C'halianed; *Lutetia* (Pariz), a oe kemeret a-wechou, e dibenn ar mared kelt-ha-roman, da chomlec'h gant an impalaered, hep paouez beza eur gêr vihan; dindan aotroniez ar Roma-

Tronpilh-vrezel ar Gelted ha penn maouez
(diner roman)

ned, e kreskas kalz a vourc'hiou hen e oe ranket o lakaat e niver ar c'heriou : sort gant ar re-ze e oe *Lugudunon* (Lyon), a oa, en eil kantved goude H. Z., ar vrasa hag ar gaera eus keriou Galia ; *Burdigala* (Bourdel), *Aventikon*, *Turikon* (Zurich) hag ar c'heriou bras mogeriet, leun a varc'hadourien hag a zoudarded, a oa o tifenn harzou ar Rênos, *Devoduron* (Metz), *Trevires* (Trèves), *Argentoraton* (Strasbourg), *Noviomagos* (Spir), *Bormitomagos* (Worms), *Mogontiakon* (Mayence), *Lugudunon* (Leyde) ; — e lodennou kreiz ha reter an Europ, ar c'heriou mogeriet e oe o anoiou *Boioduron* (Passau) ha *Lauriakon*, ar c'heriou kemwerzus anvet *Karnunton* ha *Vindobona* (Wien); *Noreia*, kérbenn an Daurisked, *Viminakion*, a oe lakaet da benlec'h war ar brovins roman anvet

Moesia-Uhela; *Singidunon* (Belgrad), *Bononia* (Widin), *Durosteron* (Silistra (2) — e Breiz-Veur, e-doug ar pevar kantved kenta eus an oadvez krissten, *Kamulodunon* (Colchester), *Glévon* (Gloucester), *Lindon* (Lincoln), *Déva* (Chester), *Mankunion* (Manchester), *Eburakon* (York), a yeas, en eil kantved, da benn-karter (quartier-général) an arme roman, hag a oe kemeret a-wechou da chomlec'h gant an impalaered; *Londinium* (Londrez), a deuas da veza, en hevelep koulz, eur porz-mor kemwerzus-bras.

Evel ma weler dre an anoiou arôk, meur a hini eus brudeta keriou an Europ-vreman hag unanik bennak e-touez he c'hêrbennou a oa anezo bourc'hiou pe krenvlec'hiou keltiad kent dont da geriou latin, slav pe german. Kalz eus ar c'heriou keltiad gwechall, red eo hen anzav, ne oant deut da veza ar pez e oant nemet dre nerz an armou : da skouer, Bononia en Itali a oa anezi eur gêr etruskad, Felsina, bet kemeret ha treusanvet (divadezet) gant ar Gelted.

(2) *Silistria* eo ano turkek ar gêr ze. Kemeret eo bet gant holl yezou an Europ, nemet ar bulgareg a ra anezi *Drister*. *Drister* eo an ano keltiek koz *Durosteron* dizoaret eun draig gant an amzer ha trefoedach ar sklaverien.

Skridou talvoudus da lenn :

Ia. Al leoriou savet gant G. Dottin, C. Jullian ha D'Arbois de Jubainville a zo ano anezo e leorlennadur ar pennad kenta, hag ouspen: D'Arbois de Jubainville, *la Civilisation des Celtes et celle de l'Époque homérique*, Paris, 1899; — *Etudes sur le Droit celtique*, 2 levr, Paris, 1895; — P. W. Joyce, *a social history of ancient Ireland*, 2 levr, London, 1903; — F. Walter, *das alte Wales*.

II. Diwar-benn ar c'heriou keltiek, lennit H. Kiepert, *Lehrbrich der alten Geographie*, Berlin, 1878, pe an diverradur anezan a zo bet troet e galleg gant E. Ernault ha A. Longnon, *Manuel de Géographie ancienne*, Paris, 1887. E leiz a anoiou-keriou keltiek a vezò kavet war leoriou D'Arbois de Jubainville, *Anciens Habitants, Histoire des Celtes*, a zo me neget an anoiou anezo war o hed e roll-levriou ar pennad kenta, ha war levr Tomas Wright, *the Celt, the Roman and the Saxon*, pempvet mouladur, London, 1892.

Mollet é ti en E. Le Bayon

67, ru er Morbihan, én Oriant

